

שלום כתכלית ולא כתחליף/נתן אלתרמן

1

בנאומו בעצרת האומות-המאוחדות דרש חוסיין מלך ירדן, שהכוחות הישראליים ייסוגו מיד וללא תנאי מן השטחים שנתפסו בידיהם במלחמה. ירושלים ובית-לחם וחברון - כך טען - הן כיום בידי זרים וזה דבר שלא ייתכן מצד המור. לחיזוק טענתו הזכיר חוסיין לעצרת כי השערוריה שבדבר היא בכך שטריטוריה של מדינות חברות או"ם - ירדן ומצרים וסוריה - נפגעו על-ידי מדינה שאף היא חברה באותו ארגון בינלאומי...

דבריו אלה של חוסיין מלך ירדן אינם מן החריפים והבוטים ביותר שנשמעו בעצרת זו מפי דוברי הערבים, אך הסתמכותו על חברות משותפת של ישראל ושל מדינות ערב, בארגון האומות-המאוחדות, ועל פגיעתה של ישראל בעקרון השותפות החברית, - הסתמכות זו היא בכל-זאת צימוק מיוחד במינו. זוהי טענה שיש בה ממיטב הסאטירה ומן העידית שבקאריקאטורה, בייחוד לאחר שהשתייכות המשותפת לארגון-האומות-המאוחדות לא מנעה מאותן שלוש המדינות המיסכנות הנ"ל (אם נזכיר רק אותן בלבד) מלאיים אך לפני שבועות מספר בהשמדת החברה הרביעית, על אף ההוראות המפורשות שבתקנון...

טענה ירדנית זו אינה אלא אחת הדוגמאות לאותו יבב שקרני ופחדני שמדינות ערב שטופות בו כיום, לאחר צווחות הגי'האד הפרועות ומחולות איומי האש והחרב שהן הציגו על גבולות ישראל לעיניו של עולם מהופנט, מחולות וצווחות של חמת-רצח, אשר רק מהלומת-המנע שבאה בעוד מועד הפריעה בעדן מליהפך למסע-השמד שנועד למחות את ישראל מן המפה. יללת-תנים זו של שליטי-ערב, שבאה במקום נהמת הזאבים שלהם מתמול, ילל של שקר ושל פחדנות וחונף, התובע מידי העולם את עלבון הכבוד והיושר והמוסר הבינלאומי, מוריד את תולדת ערב למדרגת בזיון רב יותר מבזיון התבוסה הצבאית. התנהגות זו, החורגת מתחומי המדיניות ושייכת לדברים שביסודי כבוד עצמי וצלם אנוש, היתה זוכה למנוד-ראש אילו נתרחשה בין סבלים בשוק, ואף-על-פי-כן מתחולל חזיון זה בזירת המוסד העליון של אומות העולם, בתהליך לגיטימי ומכובד של ויכוח ושל הקשבה והערכה. כן, למראה כל אלה אתה מהרהר כי ישוב סכסוכים בדרכי שלום הוא אמנם משאת-נפשה של האנושות, ואף-על-פי-כן - משפט-החרב שהערבים ביקשו אותו וקיבלוהו נראה ישר יותר ואמיתי יותר ונכון יותר מאותו טיט-יוון מוסרי שבו הם מגלגלים עכשיו את ריבם לפני משפט העמים. למעשה אנו רואים עכשיו כיצד משמש בית-הדין העליון של העמים, זה המיועד להציע את האנושות אל הצדק והשלום, זירה שבה נעשים כל המאמצים לעוות את משפט הצדק ששפטה החרב בקומה למנוע את הפשע, אשר משפטה ועקרונותיה של קהילת-העמים עמדו מולו חסרי-אונים.

2

האיבה הערבית לישראל נעשתה מכבר חלק מן האקלים הרוחני והמוחשי שבו התחיל ונמשך מפעל התקומה של ישראל. במשך הזמן התרגלנו לאיבה זו, על כל מזימותיה וניווניה, והתחלנו לקבלה כדבר שיש אף להבין לו ואף להצדיקו פה ושם. איבה זו, על גילוייה השפלים, לא עוררה בנו מעולם גינוי נמרץ או רפלקסים של חימה והתמרמרות. תגובתנו היתה תמיד תגובה של מאמצי שכנוע והתקרבות, תוך "הבנה לנסיבות", ורוח זו לא סרה מעימנו אף בשעה שהאיבה הזאת היתה לובשת צורות של אלימות ושל איומי-השמדה מפורשים.

נוספה לכך גם גישה ליבראלית משכילית של התבטלות בפני יסוד "השרשיות" הערבית בארץ זו, לעומת היותנו בבחינת זרים מרחוק-באו. גישה זו, אף כי היתה חלק מהשקפות מתקדמות, לא היתה רחוקה, למעשה, מהשקפת השלטון הקולוניאלי הבריטי שהטראקטור היהודי נראה לו כמחלל את קדושת האכזוטיקה של מחרשת-המסמר הפלחית. לכל היותר התרגלנו והרגלנו גם את דעת-הקהל העולמית לראות בסכסוך שבינינו ובין הערבים ענין של ניגוד בין זכות מול זכות, ניגוד שבו מצפון האדם נקרע כביכול לשניים, וכך עד הזמן האחרון, אף לאחר שמדינות-ערב קמו בתש"ח למחות את שם ישראל ביום הכרזת העצמאות. עיון חשוב הקדיש לא מכבר לנושא זה יהושפט הרכבי וזה ענין שעודנו על הפרק.

במאמצינו "להבין את הצד השני" ראינו את שאלת הפליטים כסיבה עיקרית לאיבה הערבית והתעלמנו מן העובדה הפשוטה כי העולם הערבי קם עלינו לכלותנו עוד לפני היות מחנות-הפליטים בעולם, ושאלת פליטי מלחמת תש"ח היא על-כל-פנים, מבחינה זו, לא סיבתה של האיבה הערבית אלא אחת מתוצאותיה ותוצאות החטא שחטאנו בעמדנו נגד איבה זו במלחמת-מגן על תקומתנו ועל חיינו.

כל הפתרונות שהצענו להפגתה של איבה זו, כולל הפתרון הדו-לאומי, היו פתרונות שנדחו על-ידי שליטי ערב, אשר הוקיענו קבל עולם כשודדים בצהרים וכמסכנים את הקיום הערבי, אף כי הזכות שדרשנו לעצמנו באיזור זה לא חלה אלא על שטח שהוא חלק המאה מן השטחים העצומים שהערבים זכו בהם לריבונות. כן, לכאורה אין זה אלא נימוק אריתמטי שאינו תופס במקום שעקרונות הצדק עומדים למבחן... ואף-על-פי-כן גם ענין זה של מיעוט השטח שדרשנו לעצמנו צריך להיות לנגד עינינו ולנגד עיני העולם לשם הכרת צדקתנו. אחד המופתים הגדולים של עשיית צדק - סיפור כבשת הרש - יסודו אריתמטי. "לעשיר היה צאן ובקר הרבה מאוד ולרש אין כל כי אם כבשה אחת קטנה אשר קנה ויחייה ותגדל עמו ועם בניו יחדיו". מובן, כי שום צדק שבעולם לא היה עומד לנו למגן לולא קמה כבשת הרש להיות לכוח שטרף והניס זאבי ערבות. מלחמת-ששת-הימים היא, מבחינה זו, לא סתירה למשל התנכ"י אלא השלמתו הנעלה.

3

כיום, לאחר נצחוננו במלחמה, ידנו מושטת, כמובן, לשלום ואנו מכריזים חזור והכרז כי כל בעיות שבינינו ובין הערבים עשויות למצוא פתרון בשיחות ישירות, אך תוך כדי כך עלינו לדעת וגם העולם צריך לדעת זאת, כי לא "בעיות השנויות במחלוקת" מפריעות בשעה זו לערבים מלהסכים לשיחות

שלום אתנו, אלא בעיה אחת ויחידה שהם הוגים בה והיא השאלה איך להשמידנו ולהעבירנו מן העולם.

משום כך עלינו לדעת כי הנוסחה ש"אנו נחזיק בשטחים שבידינו עד שיסכימו הערבים לשיחות שלום", אף כי היא אולי נוסחה מועילה יש בכל בכל-זאת פגם אחד, שכן חסרה בה הנקודה המפורשת כי אנו לא נשב לשיחות שלום עם הערבים כל עוד לא יחזרו בהם מאיומי ההשמדה ומן הדרישה האולטימטיבית לנסיגה. הבדל זה הוא ענין של ניואנסה בלבד, אך יש בו אולי חשיבות עקרונית. חסרה בנוסחה שלנו גם הנקודה האומרת כי בתקופה זו ולאחר מה שאירע אין אנו יכולים לסמוך על שום חוזה-שלום שבעולם לגבי כמה קווי-גבול, כגון זה של הגדה המערבית וזה של רמת הגולן, שהחזרתו לידי סוריה, על סמך חוזה כתוב, פירושה מעשה אשר יסודי חוש-הקיום האנושי מתקוממים נגדו ושוללים אותו בכל תוקף. עלינו לנטוע בתודעתנו-אנו ובתודעת העולם כי דרישתן של מדינות-ערב לנסיגת הכוחות הישראליים, בעוד הן עצמן מכריזות כי המלחמה לא נסתיימה, היא דרישה שמקומה בשטח הטירוף ולא בשטח המשא-ומתן המדיני. שיחות השלום הישירות, והשלום עצמו, הם בשבילנו תכלית, אך לא תחילת לבטחון ולכל המשתמע מכך.

4

עלינו לראות איפוא את ההכרזה האומרת כי לא נחזיר את השטחים שבידינו עד לשיחות-שלום, כנוסחה שאינה מפסקת, ואף-על-פי-כן אפשר להבינה ולהצדיקה כפורמולה של עמדה ממשלתית כוללת. לעומת זאת דומני כי עלינו להפריד לגמרי מכל קשר עם שיחות-השלום הנדרשות את עמדתנו בבעיית הפליטים. עמדתנו האומרת כי אנו נוכל לדון בבעיה זו רק במסגרת של שיחות-שלום היה לה מקום שעה שהפליטים נמצאו מחוץ לגבולותינו, אך כעת, כשהם בתחומנו, יש בעמדה זו, אף ללא כוונה מצדנו, משהו מעמדת הערבים שעשו את מצוקת הפליטים אמצעי לחץ מדיני. דבר זה אין לו מקום בניסוח גישתנו-אנו. עלינו לגשת ליישובם ושיקומם של הפליטים - אלה שנשארו בתחומנו - בלא כל קשר עם הסכמתם או אי-הסכמתם של הערבים לשיחות-שלום. דומה כי אפילו מבחינה מדינית כוללת עשויה פעולה כזאת של ישראל - בעזרת היהדות העולמית ובעזרת האומות - להוסיף לעובדת נוכחותנו בשטחים המשוחררים משמעות חיה ותקיפה יותר מכל הכרזות. ידנו המושטת לשלום אינה צריכה להתאבן בז'יסטה זו, ומוטב שנפעיל אותה למלאכות הדורשות את שתי הידים ואת מלוא הרצון והמרץ. פעולות השיקום וההסדרים שהממשלה התחילה בהן בשטחים המשוחררים עשויות לבצר את עמדתנו כאן ובעולם יותר מכל הכרזות על שאיפותינו לדו-קיום. שום שלום כתוב לא יערוב לבטחוננו יותר מאשר מעשינו הקונסטרוקטיביים בשטחים המשוחררים כיום.

5

כל זאת, כמובן, בתנאי של עליה רבה ודחופה של יהודים לארץ-ישראל, שכן רק העליה היא הערובה לכך שבתוך התמורות הגדולות יישמר עיקר העיקרים, והוא - שמדינת ישראל תוסיף להיות מדינת-היהודים.

